

УДК 929 Кіссінджер : 341.121 "1918/1922"

ПРОРАХУНКИ ВЕРСАЛЬСЬКО-ВАШИНГТОНСЬКОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В ОЦІНКАХ Г. А. КІССІНДЖЕРА

У даній статті розглянуті оцінки відомого американського дипломата та науковця Г. А. Кіссінджера щодо облаштування системи міжнародних відносин після Першої світової війни. Г. А. Кіссінджер критикував систему колективної безпеки, яка стала результатом Версальсько-Вашингтонської системи конференцій, й зокрема відсторонення від побудови нового світового порядку двох найбільших європейських країн - Німеччини та СРСР. Саме ізоляцію переможених країн під час післявоєнного врегулювання вчений вважав головною причиною розв'язання Другої світової війни. За приклад облаштування світового порядку після війни Г. А. Кіссінджер ставив Віденській конгрес 1815 року.

Ключові слова: дипломатія, колективна безпека, Перша світова війна, Г. А. Кіссінджер, Версальсько-Вашингтонська система.

У липні 2009 року на сторінках німецького видання Der Spiegel з'явилося інтерв'ю відомого американського політика та вченого Г. А. Кіссінджера, присвячене дев'яностоліттю Версальського мирного договору, який увінчав собою закінчення Першої світової війни. Мирний договір у Версалі закріпив підсумки безпрецедентної по своєму кровопролиттю та спустошенню для тогочасної Європи війни. Також було остаточно покінчено з традиційною для європейської політики системою міжнародних відносин, яка базувалася на балансі сил, та створено всесвітній орган колективної безпеки – Лігу Націй. Взагалі ж, вищезгаданий договір та

конференції, які за ним послідували й утворили Версальсько-Вашингтонську систему міжнародних відносин містили безліч протиріч та недоліків. Зрештою система не змогла знищити усіх цих протиріч і з початком Другої світової війни розвалилася.

На протязі своєї, як наукової, так і політичної діяльності Г. Кіссінджер вважав, що світовий порядок та мирне співіснування цивілізацій можливі лише за умови балансу сил, а не гегемонії однієї чи декількох країн, чи й того гірше, на базі аморфного ідеалізму, пропонованого В. Вільсоном. І тому, як зазначав Г. Кіссінджер, для розуміння помилок минулого потрібно розуміти, що сталося в Версалі [6, р. 1].

На думку Г. Кіссінджера для того, щоб працювала будь-яка система міжнародних відносин вона повинна мати два ключі: по-перше, повна рівновага сил, яка зробить саму спробу зламати систему дуже складним та коштовним задоволенням для потенційного руйнівника, і по-друге, система має бути легітимною в очах її засновників. Це значить, що більшість держав мають вірити, що врегулювання можливе лише таким чином. Версаль же не мав жодного з цих ключів. Переговори в Версалі зовсім не враховували інтересів двох найбільших континентальних сил: Росії та Німеччини. Тому, якщо брати за основу те, що Версальсько-Вашингтонська система мала захищати світ від якогось бунтівника, її позиції були слабкими апріорі. Також через виключення вищезгаданих держав Версальсько-Вашингтонській системі не вистачало законності, оскільки ще під час свого становлення вона не базувалася на згоді усіх членів світового співтовариства [6, р. 2].

У Версалі, як зауважив Г. Кіссінджер американський ідеалізм В. Вільсона зіштовхнувся з європейським реалізмом, який базувався, з поміж іншого, на праві сильного. Вільсоніанська ж точка зору базувалася на тому, що мир є нормальним станом між державами. І для забезпечення міцного й довготривалого світового порядку, міжнародна система має бути організована на основі національних інститутів у всьому світі, які відображають волю народу і що воля народу завжди буде проти війни, чому за словами Г. Кіссінджера, на жаль немає історичних доказів [6, р. 2]. Зокрема зовнішня політика США відображала впевненість у тому, що

її принципи є універсальними та самоочевидними, а їх застосування є корисним у всі часи. Поки Старий Світ розглядав Новий лише як арену завоювань та накопичення статків, в Америці виникла нова нація, яка стверджувала свободу та самовираження, як головну цінність для кожної людини [2, с. 301]. В Європі ж система міжнародних відносин базувалася на розмежуванні моральних цінностей та політичної діяльності – хоча б тому, що нав'язання однієї релігії чи системи моральних принципів різноманітним народам континенту закінчилося катастрофою Тридцятилітньої війни [8, р. 245].

Відкритість американської культури та її демократичні принципи перетворили США на приклад та притулок для мільйонів. Але в той же час впевненість в тому, що американські принципи є універсальними привнесло суперечливий елемент в міжнародну систему, оскільки вона вважає правителів, які не дотримуються цих принципів, не зовсім легітимними. Цей догмат існує в американській політиці з часів Томаса Джефферсона і передбачає, що значна частина мешканців планети живе в умовах якоїсь незадовільної та нав'язаної угоди і одного дня буде від цієї угоди звільнена [2, с. 301].

Але Г. Кіссінджер зважував, що не лише американський іdealізм був причиною невдалої спроби побудувати стабільний світовий порядок у рамках Версальсько-Вашингтонської системи. На думку вченого, чи не головною причиною краху був реваншизм Франції, яка намагалася перемістити усю вину за розв'язання війни на одну лише Німеччину. Для прикладу розумне трактування основ мирного врегулювання на Віденському конгресі сприяло швидкому включенню Франції до числа великих держав, незважаючи на те, що великі держави об'єдналися саме для протистояння французьким амбіціям [2, с. 97].

Рівновагу ж сил, створену в післянаполеонівській Європі, Г. Кіссінджер вважав прикладом для багатьох поколінь дипломатів, а представника Австрії на Віденському конгресі Клеменса фон Меттерніха одним з кращих дипломатів в історії [5, р. 299].

На думку Г. Кіссінджера, якби європейські дипломати спиралися на довоєнну дипломатичну практику, Перша світова війна

закінчилася б ще в 1915 р. [1, с. 194]. Але натомість європейські керівники почали завищувати свої вимоги, роблячи компроміс неможливим. Їхня некомпетентність та безвідповідальність призвели до краху світового порядку, при якому нації співіснували на протязі майже століття [1, с.195]. Війна продовжилася до переможного кінця. Тотальна перемога однієї з сторін стала можливою після вступу у війну США. В той же час цей вступ знаменував собою кінець «європейського концерту» [4, р. 2]. Цілі США мало відповідали тій системі міжнародних відносин, яку знала Європа майже три сторіччя. США з презирством відкидали концепцію балансу сил і вважали її аморальною. Американськими критеріями світового порядку являлися дипломатія, колективна безпека та самовизначення народів. Раніше жоден з цих принципів не вважався серйозним важелем європейської дипломатії.

Для американців диссонанс між власною філософією та європейським мисленням лише підкреслював перевагу їх переконань. Проголошуючи радикальний відхід від заповідей Старого Світу та накопиченого Європою досвіду, В. Вільсон висунув таку ідею світового порядку, яка б відштовхувалася від американської віри в добру від природи людину та початкову гармонію. З цього випливало, що демократичні нації миролюбні за своєю природою; народ який отримав право на самовизначення, не буде більше мати причин для воєн, або пригнічення інших. І коли усі народи світу отримають цей благословенний світ та демократію, вони всі як один стануть на захист своїх завоювань. В. Вільсон пропонував зробити фундаментом такого світу принцип колективної безпеки. Виходячи з цього принципу, для безпеки в світі потрібен не захист національних інтересів, а визнання збереження миру у якості правової концепції. Визначенням того чи був насправді порушений мир мав займатися спеціальний міжнародний орган, який В. Вільсон визначив, як Лігу націй.

Незважаючи на свій ідеалізм, навіть сам В. Вільсон не був переконаним, що його точка зору перемаже в Європі лише в результаті закладених в неї переваг. Він був готовий вдатися до тиску й саме за його допомогою підкріпити свої ідеалістичні аргументи. Незадовго після вступу США в війну, у квітні 1917 р. В. Вільсон

писав полковникові Е. Хаусу: «Коли війна закінчиться ми зможемо змусити їх (європейців) мислити по нашому, тому що на той час, вони будуть в наших руках у фінансовому відношенні, не кажучи про все інше» [3, с. 101]. Деякі союзні держави не поспішали висловити свою думку стосовно ідей В. Вільсона. Справа була не лише в тому, що вони були не готові погодитися з поглядами В. Вільсона, які кардинально відрізнялися від їх власних, але й у тому, що вони наскільки потребували допомоги США, що не могли висловити своє незадоволення відкрито.

Післявоєнна військова потужність переможеного ворога продемонструвала різницю системи міжнародних відносин, яка склалася після Віденського конгресу та у результаті Версальсько-Вашингтонської системи конференцій. Причиною цієї різниці була відсутність єдності у середовищі переможців після Версалю. Наполеона перемогла коаліція держав, також коаліція держав знадобилася для переваги над Німеччиною у Першій світовій війні. Навіть після поразок обидві переможені країни – Франція у 1815 р. та Німеччина в 1918 р. – залишалися достатньо сильними, щоб завдати поразки будь-якому членові коаліції окремо, а можливо й будь-якій комбінації з двох держав-переможців. Але різниця полягала в тому, що в 1815 р. миротворці залишились єдиними і створили Чотирьохсторонній альянс і таким чином створили силу, яка могла б знищити будь-які мрії Франції про реванш. А після Версалю переможці не зберегли єдності, СРСР та США самоусунулись від вирішення європейських проблем, а Великобританія фактично залишила Францію наодинці з Німеччиною.

Таким чином, єдиним виходом при якому Франція могла б зберегти рівновагу з Німеччиною був поділ останньої шляхом відтворення Німецької конфедерації ХІХ століття. І Франція дійсно підштовхувала деякі німецькі землі на шлях сепаратизму, зокрема Рейнланд. Однак Г. Кіссінджер відзначив дві перешкоди, які стояли на шляху поділу Німеччини. По-перше, О. Бісмарк будував занадто добре і Німеччина, яку він побудував, винесла почуття єдності навіть після поразок у двох світових війнах [7, р. 352]. По-друге, союзники Франції, насамперед США, не потерпіли б наскільки грубого порушення принципу самовизначення, В. Віль-

сон й без того погодився з рядом умов карального характеру, що було явним протиріччям принципу однакового відношення до переможця та переможеного, обіцяного його «Чотирнадцятьма пунктами».

Спроба примирити американський ідеалізм з французькими кошмарами німецького реваншизму виявилась марною справою. В. Вільсон погодився на коригування «Чотирнадцяти пунктів» в обмін на заснування Ліги націй, від якої він очікував задоволення будь-яких законних образ, що б з'явилися у результаті мирного договору. Франція погодилася на значно менші каральні заходи, ніж ті, які вона вимагала на початку переговорів в надії на те, що США будуть забезпечувати безпеку Франції протягом тривалого часу. Жодна з сторін не досягла своєї мети: Німеччина не була умиротвореною, Франція не домоглася забезпечення особистої безпеки, а США відсторонились від урегулювання. Усі вищезазначені фактори призвели до найстрашнішої катастрофи, яка мала місце в історії людства – Другої світової війни. Внаслідок головних прорахунків, які були допущені в Версалі, на політичній арені з'явилися особистості, які стали справжнім кошмаром для світового порядку.

Г. Кіссінджер відзначав, що ситуація 1930-х років не була унікальною. В кожну епоху людство породжувало демонічні фігури, одержимі ідеями репресій та володарювання над світом. Задача державних діячів, на думку Г. Кіссінджера, полягає в тому, щоб запобігти їхньому приходу до влади, та зберегти міжнародний порядок, здатний їх зупинити, якщо вони все-таки прорвуться на гору. Ядовита суміш міщанського пацифізму, геополітичних перекосів та роз'єднанність союзників, характерна для міжвоєнних років, позбавила їх такої можливості [1, с. 119].

Але в той же час політична арена в 1919 р. значно відрізнялася від часів Віденського конгресу, де створення загального балансу сил виявилось більш легким завданням. Оскільки ідея національного самовизначення ще не була винайдена, учасників конгресу менш за все цікавило творення етнічно цілісних держав на територіях відвойованих у Наполеона.

Незважаючи на численні прорахунки 14 пунктів Вільсона, Ліги націй та Версальсько-Вашингтонської системи, які призве-

ли до найбільш кровопролитної війни в історії, саме на ідеалізмі В. Вільсона ґрунтуються зовнішньополітичні доктрини США, а НАТО багато в чому відображає систему колективної безпеки, якою її бачив В. Вільсон. Зокрема НАТО значною мірою є продовженням зовнішньої політики США, яка базується на тому, що її принципи є апіорі універсальними і їх застосування є корисним на всі часи та для усіх народів.

Підсумовуючи сказане, Г. Кіссінджер зробив висновок, що головною причиною провалу Версальсько – Вашингтонської системи міжнародних відносин було те, що самі країни – учасники не вірили в її справедливість. Дипломати, які зібралися у Версалі, виправдовували роззброєння Німеччини як перший етап планованого загального роззброєння, а репарації спокутою за розв'язану війну. Таким чином, статті Версальського договору про роззброєння деморалізували самих переможців, які не збиралися зменшувати власну військову могутність. А стаття за відповідальність у розв'язанні війни здавалася цілковитим абсурдом для представників континенту, де впродовж століть війни вважали аморальною, але все таки, неминучістю, викликаною конфліктом інтересів, де переможений платив свою ціну, але без ніякого морального підґрунтя. Але для В. Вільсона та інших миротворців Версалю причину виникнення війни 1914–1918 рр. варто було шукати в якомусь носіїві абсолютного зла, який повинен бути покараним. Та коли ненависть розсіялась, тверезі спостерігачі зрозуміли, що питання розв'язання війни більш складне. Дипломати Версалю, які прагнули ослабити Німеччину фізично, зміцнили її геополітично. І після відмови від роззброєння, яка була лише питанням часу, Німеччина постала могутньою, як ніколи раніше. Сьогодні весь світ пам'ятає, причиною якої катастрофи можуть стати дипломатичні помилки.

THE MISCALCULATIONS OF VERSAILLES-WASHINGTON SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONSHIP IN THE ESTIMATES OF H. A. KISSINGER

This article describes the estimates of well-known American diplomat and scientist H. A. Kissinger in point of arrangement of international system after World War I. H. A. Kissinger criticized the system of collective security, which was a result of Versailles-Washington system of conferences and especially a removal of the construction of a new world order two largest European countries Germany and USSR. The isolation of the defeated countries during the postwar settlement scientist considered as the main cause of World War II. As an example of arrangement of the world order after war, H. A. Kissinger cited the Congress of Vienna in 1815.

Key words: *diplomacy, Versailles-Washington system, collective security, H. A. Kissinger, World War I.*

A. A. Бурунов

ПРОСЧЕТЫ ВЕРСАЛЬСКО-ВАШИНГТОНСКОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ОЦЕНКАХ Г. А. КИССИНДЖЕРА

В данной статье рассмотрены оценки известного американского дипломата и ученого Г. А. Киссинджера в отношении обустройства системы международных отношений после Первой мировой войны. Г. А. Киссинджер критиковал систему коллективной безопасности, которая стала результатом Версальско-Вашингтонской системы конференций и особенно отстранение от строительства нового мирового порядка двух наибольших европейских стран – Германии и СССР. Именно изоляцию побежденных стран во время послевоенного урегулирования ученый считал главной причиной начала Второй мировой войны. Как пример обустройства мирового порядка после войны Г. А. Киссинджер приводил Венский конгресс 1815 года.

Ключевые слова: дипломатия, коллективная безопасность, Первая мировая война, Г. А. Киссинджер, Версальско-Вашингтонская система.

Список використаної літератури та джерел

1. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
2. Киссинджер Г. Мировой порядок / Г. Киссинджер. – М.: Аст, 2015. – 512 с.
3. Хауз Е. Архив полковника Хауза. – Т. 2. / Е. Хауз. – М.: Аст, 2004. – 753 с.
4. Heilbrunn J. Kissinger's Counsel // The National Interest. – 2014. – 26 Aug. – P. 2.
5. Isaacson W. Kissinger: A Biography / W. Isaacson. – N.Y.: Simon Schuster, 1992. – 893 p.
6. Kissinger H. Obama is like chess player // Der Spiegel. – 2009. – 07 Jun. – P. 2.
7. Kissinger H. Otto von Bismarck, Master Statesman // The New York Times book review. – 2011. – 3 Apr. – P. 3-5.
8. Kissinger H.A. World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822 / H. A. Kissinger. – Boston: Mifflin, 1957. – 357 p.

Г. І. Казаков

УДК: 327(73):930.1

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА В. ВІЛЬСОНА (1914-1918 рр.): СПРОБА АНАЛІЗУ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті автором здійснено спробу аналізу американської та англійської історіографії з питання зовнішньої політики В. Вільсона уроки Першої світової війни (1914-1918 рр.). Автором статті здійснено спробу періодизації англо-американської історіографії з окресленої проблеми; виокремлюються основні напрямки, в